

AKÇAABAT'TA ŞEHİRLEŞME VE ŞEHİRSEL FONKSİYONLAR

Dr. Yahya KADIOĞLU*
Yrd.Doç.Dr.Ünsal BEKDEMİR**

Özet:

Akçaabat, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde yer alır. Şehir aynı adı taşıyan ilçenin kuzeyinde Karadeniz kıyısında kurulmuş olup yönetim bakımından Trabzon Şehri'ne bağlıdır. Şehir yönetim bölgesi batıda Çarşıbaşı, güneyde Düzköy ve Maçka ilçeleri, doğuda Trabzon şehrine bağlı Akyazı Beldesi, kuzeyde Karadeniz ile çevrilidir. Çevresine göre merkez olma rolü bulunan yerleşme nüfus sayısı, fizyonomik görünümü ve fonksiyonları ile bir şehir özelliği taşımaktadır. Yakın geçmişte tarım fonksiyonu birinci derecedeki önemini kaybetmiş; buna karşılık eğitim, sağlık, ulaşım, yönetim ve ticaret gibi iş kollarından oluşan hizmet fonksiyonları önemli bir gelişme göstermiştir.

Nüfusu 39102 olan Akçaabat şehrinde aktif nüfusun (7432 kişi) %71.7'si (5332) genel hizmetler, % 6.5 (480 kişi) tarım ve % 21.8 (1620 kişi) sanayi faaliyet alanlarında çalışmaktadır (2000). Buna göre Akçaabat hizmet fonksiyonlarının ortaya çıkardığı bir şehir yerleşmesidir. Sanayi faaliyetleri yeterince gelişmemiş olup mevcut sanayi tesislerinin çoğu atölye tipi işyerlerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şehir, Fonksiyon, Nüfus, Ticaret, Yönetim, Eğitim, Sanayi, Hizmet.

*Akçaabat Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi

**Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğt.Fak. Coğrafya eğitimi A.B.D

Abstract

Akçaabat is located in Eastern Black Sea district of Black Sea Region. The town is located to the north of the center with the same name, and is dependent on Trabzon in administration. The town surrounded by Çarşıbaşı to the west, Düzköy and Maçka to the south, Akyazı to the east and Black Sea to the north. The town has the peculiarities of a city with its settlement, population, physiognomy appearance and functions. Agricultural functions have lost their importance in recent years; however, such service industries as education, health, transportation, administration and trade have become significant.

Of 39102 population in Akçaabat, 7432 are active. 5332 (%71.7) are in general services, 480 (%6.5) are in agriculture and 1620 (%21.8) are in industrial activities (2000). Industrial activities are not developed properly; most of the existing units are in workshop style.

Key Words: *City, Function, Population, Trade, Administration, Education, Industries, Service*

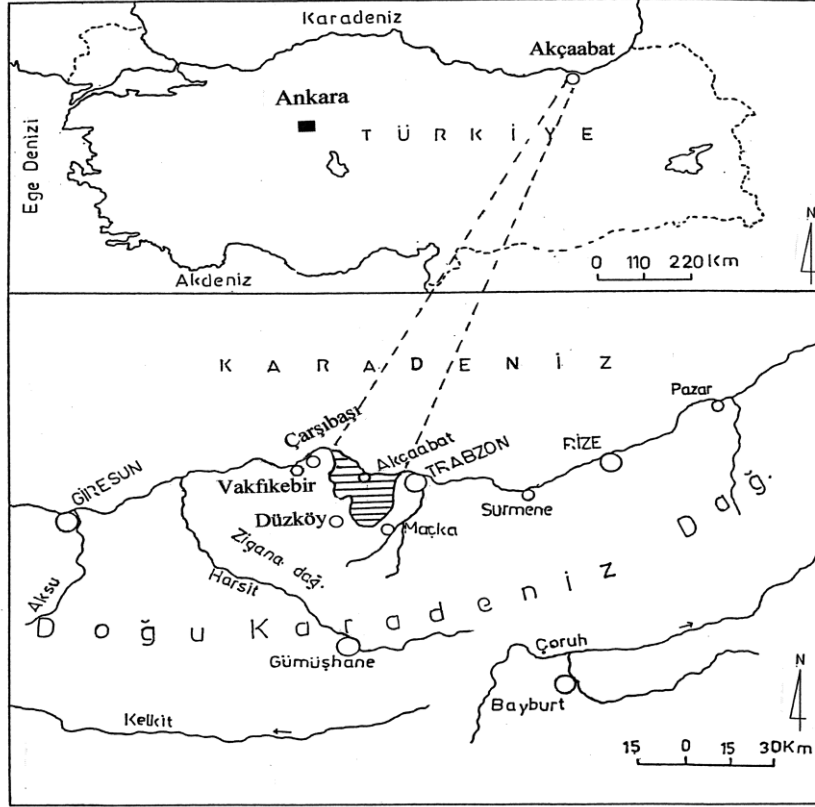
AKÇAABAT'TA ŞEHİRLEŞME VE ŞEHİRSEL FONKSİYONLAR

(Urbanization and Urban Functions in Akçaabat)

1. GİRİŞ

Araştırmamıza konu olan Akçaabat şehri aynı adı taşıyan ilçenin kuzeyinde denize doğru alçalan sırtlar üzerinde kurulmuş bir yerleşmedir. Akçaabat ilçesi Trabzon şehrinin hemen batısında yer alır (Şekil 1). Sera deresi ile Beşirli deresi arasında kalan Akyazı beldesi ile birbirinden ayrılan iki yerleşmenin idari sınırları arasındaki uzaklık yaklaşık iki km'dir. Kuzeyde Karadeniz kıyısından güneyde Zigana dağlarının kuzey eteklerine doğru uzanan ilçe yaklaşık 308 km²'lik bir alana sahiptir. Kıyı kesiminden geçen Samsun-Sarp karayoluyla ülkemizin diğer bölgelerine bağlanır. Yeryüzü şekilleri kuzeydoğu güneybatı yönünde uzanan akarsu vadileri, bu vadiler arasındaki sırt ve tepeler ile güneydeki dağlık alanlardan oluşur. Akçaabat her mevsimi yağışlı nemli Karadeniz ikliminin tesiri altında olmasına rağmen yıllık yağış miktarı (724.8 mm) bölge ortalamasının altındadır. Yıllık ortalama sıcaklığın 14.1 °C olduğu sahada yaz mevsiminde ortalama sıcaklık 21.9 °C, kış mevsiminde 7.2 °C'dir.

Akçaabat şehri 14'ü belediye örgütlü olmak üzere 63 devamlı kırsal yerleşme ünitesinin yönetim merkezi durumundadır. Yaklaşık 1160 ha genişliğindeki şehir yerleşim alanı topoğrafik faktörlerin etkisiyle doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Güneyde ortalama yükseltileri 300-350 m arasında değişen Harmancık, Ayliye, Kurnoz, Tenekeçi ve Kırlangıç sırtları ile kuzeyde Karadeniz şehrin kuzey-güney yönünde büyümesini engellemiştir. Akçaabat hizmet fonksiyonlarının gelişmesiyle ortaya çıkmış bir şehir yerleşmesidir. Tarım ve sanayi fonksiyonlarındaki iş gücünün faal nüfus içindeki payı % 30'un altındadır. Uzun yıllar kaza merkezi olması, konumu ve köyleriyle birlikte Düzköy ilçesini de etki altında bulduran geniş hizmet bölgesi Akçaabat'ta hizmet fonksiyonların gelişmesini sağlayan başlıca faktörlerdir.

Şekil 1. Akçaabat İlçesinin Lokasyon Haritası

2. Akçaabat Şehri'nin Kuruluş ve Gelişimi

Akçaabat şehri diğer adıyla Pulathane'nin tarihin hangi devrinde kurulduğu, ilk sakinlerinin kimler olduğu hakkında kesin bir tarihi vesika yoktur. Kentin dört asırlık tarihini aydınlatmaya yeterli olan 5 adet sicil-i mahfuz denilen defterlerden 4'ü kaybolmuş; yalnız biri günümüze kadar korunabilmiştir. Bundan yararlanılarak bazı bilgiler elde edilmiştir. Kuruluş dönemini aydınlatabilecek diğer belgeler bazı Bizans tarihçilerinin eserleri, seyahatnameler ve kiliselere ait tarihi vesikalardır. Akçaabat şehrinin tarihi Trabzon'un tarihi ile çok yakın benzerlikler gösterir.¹ Son yıllarda yapılan

¹ Lermioğlu, M., 1949, Akçaabat Tarihi ve I. Genel Savaş-Hicret Hatıraları, Kardeşler Basımevi, İstanbul, s. 46.

araştırmalardan Trabzon'un Milattan ve Helenlerin buraya gelmelerinden çok önce kurulduğu, bu tarihin MÖ. 2000 yıllarına kadar indiği² ortaya çıkarılmıştır. Şehrin ne zaman ve kimlerce kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak tarihin bu çağlarında Irak, İran, Doğu Hindistan, Çin ve Orta Asya'dan gelen kervanlar için Trabzon'un bir pazar yeri ve transit merkez olduğu bilinmektedir.³ Büyük deniz yollarının kapalı olduğu bu çağlarda doğudaki mallar buradan yelkenli gemilerle Kırım'a, Balkanlar'a, Akdeniz'e ve batıya gitmekteydi. Trabzon'un bu önemini ve ticaret limanı olarak tanınmasını altı mil batısındaki Pulathane limanı sağlamıştır. Nitekim Bijişkyan *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası* adlı eserinde Akçaabat Limanı için "Yoroz burnu koruyuculuğundaki geniş ve emniyetli bu liman sayesinde Pulathane eski devirlerden beri ticaret merkezi olma özelliğini sürdürmüştür."⁴ der. Madrid Milli Kütüphanesi'nde bulunan Clavijo'nun *Şark Seyehatı* adlı eserinde "hava müsait olmadığı için findık yüklü gemi Trabzon'un batısındaki Platona'dan geri dönmüştür."⁵ demek suretiyle şehirden bahsetmekte ve buranın eski bir yerleşim yeri olduğunu belirtmektedir. Akçaabat efsaneleri, destanları Milât öncesine kadar uzanır. İran Satraplığı döneminde paralı askerler olarak Trabzon'a gelen Yunanlıların buraya verdiği yabancı isimlerden Pontus bile Milât öncesine aittir.⁶ Kuruluş tarihi tam olarak bilinmeyen şehir sırasıyla Miletliiler, Romalılar, Bizanslılar ve Komnenosların hakimiyeti altına girdikten sonra 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u almasıyla Türklerin eline geçmiştir.⁷ Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde *Potla Pazarı* dediği

² Trabzon Valiliği, 1967, Trabzon İl Yıllığı, s. 61.

³ Lermioğlu, M., 1949, a.g.e., s.47.

⁴ Bijişkyan, P.M. 1969, Karadeniz kıyıları Tarih ve Coğrafyası, 1817-1819. Çev. Hrand D. Andreasyon, İstanbul Üniv. Ed. Fak. Basımevi, İstanbul, s.39-43

⁵ Clavijo, R. G., 1975, Timur Devrinde Semerkand'a Seyehat. Çev. Ömer Rıza Doğrul, Nakışlar Yayınevi No: 5, İstanbul, s. 211.

⁶ Gedikoğlu, H., 1996, Akçaabat, Akçaabat Belediye Kültür Yay. No:1, Trabzon S. 12-35

⁷ Hacifettahoğlu, İ., 2001, Önceci ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi, Trabzon Belediyesi Kültür Yay. No: 91, Tarih ve Biyografi Serisi No:3, Ankara, s.20

Akçaabat'ın 1640 yılında Trabzon idaresinde bir nahiye olduğunu, etrafında 100 kadar köyün bulunduğunu ve 10 bin kişinin toplandığı bir pazara sahip olduğunu⁸ anlatmaktadır.

Akçaabat putperestlerin elinde iken buranın halkı *Platana* denilen çınar ağacına tapmaktaydı.⁹ Gerçekten de 1960'lı yıllara kadar Akçaabat'ın her tarafı halk dilinde kavlağan olarak adlandırılan çınarlarla kaplıydı. Bundan dolayı yöreye eski dönemlerde *Pulathane* denilmekteydi. *Pulathane* kelimesi tarihsel süreç içerisinde *Platona*, *Polta* ve *Polathane* gibi farklı şekillerde söylenerek günümüze gelmiştir. Bazı kaynaklara göre *Pulat* kelimesi demir anlamına geldiğinden *Pulathane* adı da demircilikten gelmektedir.¹⁰

Pulathane'nin ne zaman Akçaabat'a dönüştüğü tam olarak bilinmiyor. Yalnız M.Ö 500 yıllarında yöreyi ele geçiren İranlıların sabahın ilk saatlerinde Akçaabat'a girdiklerinde beyaz badanalı evler görünce buraya parlayan yer anlamına gelen Akçaabat adını verdikleri rivayet edilir.¹¹ Ancak bu rivayeti doğrulayan deliller fazla değildir. Akçaabat adına ilk kez 1486 yılında Trabzon Sancağı Tapu Tahrir Defteri'nde rastlanması bu adın Türkler tarafından verildiği düşüncesini akla getirmektedir. Akçaabat kelimesinin aslı Akçeâbad olup parası bol, zengin yer anlamındadır.

Akçaabat XVIII. yüzyıl ortalarında denize doğru alçalan sırtlar üzerinde kurulmuştur.¹² Nitekim şehrin en eski mahallelerinden Dürbınar, Ortamahalle ve Nefsipulathane bu sırtlar üzerinde kurulmuştur. Zamanla deniz çekilmesi ve kıyı kesiminde yapılan dolgu nedeniyle yerleşme kuzeye doğru büyümeye başlamıştır. Kıyı kesiminde denizden arazi kazanımı yakın geçmişte de devam etmiştir. Sahil caddesinin kuzeyinde Balıkçı Limanı ile Kireçhane deresi arasında kalan alan 1950 yılından sonra deniz dolgusu ile kazanılarak sahil karayolu genişletilmiş ve dinlenme parkı inşa edilmiştir.

⁸ Usta, V., 1999, Anabasis'ten Atatürk'e Seyahatnamelerde Trabzon, Serander Yayınları Trabzon Araştırmaları Dizisi:1, Trabzon., s.50.

⁹ Şakir, Ş., 2001, a.g.e., s. 86.

¹⁰ Gedikoğlu, H., 1996, a.g.e., s. 40.

¹¹ Lermioğlu, M., 1949, a.g.e., s. 51.

¹² Lermioğlu, M., 1949, a.g.e., s.35

Ancak kıyıda yeterli düz arazinin olmayışı, deniz dolgusunun sınırlı ve masraflı olması nedeniyle şehir daha çok sahil karayolu boyunca doğu-batı yönünde büyümüştür. Öyle ki bugün şehrin en büyük mahallesi durumundaki Yaylacık 1970'li yıllardan önce tarım alanı olarak kullanılırken, 1970-1980 yılları arasında yerleşmeye açılarak konut, okul ve ticari işyerleriyle işgal edilmiştir. Böylece şehir doğuda Kalenima deresine kadar genişleyerek Söğütlü sınırına dayanmıştır. Batıda Yenimahalle benzer süreçten geçerek şehir sınırı Ahanda deresine kadar büyümüştür. Doğu- batı yönündeki hızlı büyüme güneyde Sarıtaş Çolaklı ve Kayalar gibi yeni yerleşim merkezleri ortaya çıkarmıştır.

Şehirde dikey yöndeki gelişme yatay büyümeye paralel olmuştur. Nitekim günümüzde şehrin en eski yerleşim merkezi durumundaki Ortamahalle, Dürbınar, Nefsipulathane ve Çarşı mahallelerinde binalar XX yüzyıl ortalarına kadar genellikle 2-3 kattan oluşuyordu. Ancak 1950 yılından sonra Çarşı Mahallesi hariç diğerlerinde kısmen yeni yapılaşma başlamış ve kat sayısı artmıştır. Yatay büyümenin 1950'li yıllardan sonra başlamasıyla dikey büyüme hız kazanarak sahil karayolu boyunca beş ve daha fazla katlı binalar inşa edilmiştir (Fotoğraf 1).

Akçaabat 1887'de Trabzon iline bağlı bir kaza (ilçe) merkezi oldu. Kaza merkezi olmadan önce 1878 tarihli Trabzon salnamesine göre burada 465 hane, 1 hükümet konağı, 134 dükkan, 127 mağaza, 4 han, 5 fırın, 1 hamam, 47 yolcu oturma odası, 5 cami, 3 Türk mektebi, 2 medrese, 29 çeşme, 1 mezbaha, 10 meyhane, 1 kömür mağazası, 12 ahır, 7 değirmen, 17 kahvehane, 3 kilise, 17 kireç kuyusu, 2 Rum mektebi, 2 kiremit kuyusu ve 899 bina bulunuyordu. Kaza merkezi olduktan sonra Malmüdürlüğü, Adliye Teşkilatı, Orman Memurluğu, Gümrük ve Liman İdaresi kurulmuştur. Ayrıca 1891'de Posta Memurluğu, İlkokul, Ticaret ve Ziraat Odası; 1893'te Ortaokul ve Belediye; 1901'de Vakıflar İdaresi, Polis Karakolu ve Hükümet Tabibliği faaliyete geçmiştir.¹³

¹³ Lermioğlu, M., 1949, a.g.e. s. 146

Fotoğraf 1. Akçaabat şehri daha ziyade sahil karayolu boyunca gelişme göstermektedir.

Akçaabat'ta 1830 yılında 1976, 1884'te 2306, 1904'te 2977 ve 1914'te 4060 kişinin yaşadığı ifade edilmektedir.¹⁴ Birinci Dünya Savaşı sırasında savaş, salgın hastalıklar ve göç sebebiyle nüfus sayısı 3014 kişiye düşmüştür. Başka bir ifadeyle nüfus % 34.7 oranında azalmıştır. Yerleşme Birinci Dünya Savaşı sırasında Rus işgali nedeniyle önemli bir darbe almıştır. Savaş sırasında yakılıp yıkılan yerler savaştan sonra yeniden yapılmaya başlanmışsa da bu süreç uzun sürmüştür. Ülke genelinde 1950 yılından sonra başlatılan kalkınma hamlelerinden Akçaabat şehri de payını almıştır. Özellikle hizmetler sektöründeki gelişme ve büyüme şehirleşme sürecini hızlandırmıştır. Bunun sonucunda 1950 yılında 5214 kişi olan şehir nüfusu yaklaşık 7.5 kat artarak 2000 yılında 39102 kişiye çıkmıştır (Tablo1, Şekil 2.). Normalin çok üzerindeki bu artış eğitim, sağlık, ulaşım, yönetim ve ticari alanlardaki gelişmenin bir sonucudur. Akçaabat 1 Nolu Sağlık Ocağı verilerine göre 2000 yılında şehirdeki doğal nüfus artışı (doğumlar ve

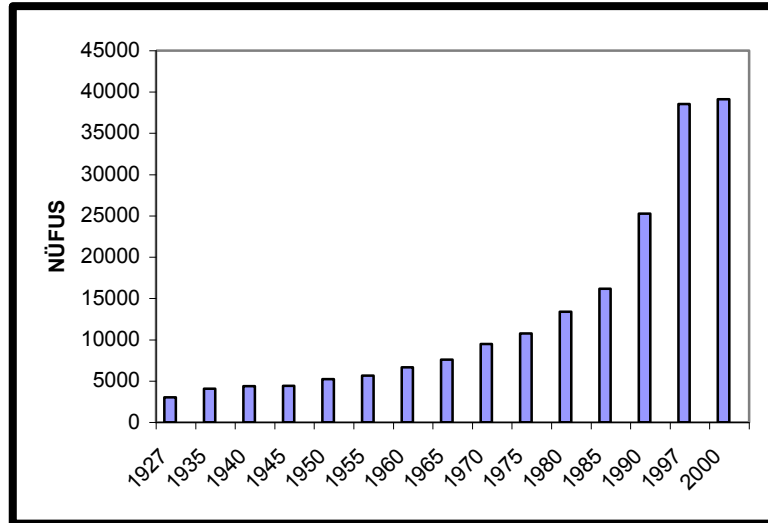
¹⁴ Lermioğlu, M., 1949, a.g.e. s. 131.

ölümler arasındaki farkın % olarak ifadesi) % 0.7'dir. Ancak sahadan dışarıya yapılan göçlerin etkisiyle bu değer gerçekte daha düşüktür.

Tablo 1. Akçaabat Şhrinin Sayım Dönemlerine Göre Nüfus Değişimi

İlk Sayım yılı	Son Sayım Yılı	İlk Sayıdaki Nüfus	Son Sayıdaki Nüfus	Sabit Sayı (e)	Yıllık Nüfus Artış Hızı(%)
1927	1935	3014	4077	2,7182818	1927-1935 3,8
1935	1940	4077	4363	2,7182818	1935-1940 1,4
1940	1945	4363	4414	2,7182818	1940-1945 0,2
1945	1950	4414	5214	2,7182818	1945-1950 3,3
1950	1955	5214	5637	2,7182818	1950-1955 1,6
1955	1960	5637	6667	2,7182818	1955-1960 3,4
1960	1965	6667	7600	2,7182818	1960-1965 2,6
1965	1970	7600	9499	2,7182818	1965-1970 4,5
1970	1975	9499	10756	2,7182818	1970-1975 2,5
1975	1980	10756	13384	2,7182818	1975-1980 4,4
1980	1985	13384	16172	2,7182818	1980-1985 3,8
1985	1990	16172	25285	2,7182818	1985-1990 8,9
1990	1997	25285	38528	2,7182818	1990-1997 6,0
1997	2000	38528	39102	2,7182818	1997-2000 0,5

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayım İstatistiklerinden Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

Şekil 2. Akçaabat Şhrinin Sayım Dönemlerine Göre Nüfus Değişimi

Nüfus artışıyla birlikte kentsel nüfus yoğunluğu da artmış ve 2000 yılında 3371'e çıkarak bir çok şehrin nüfus yoğunluğundan daha fazla olmuştur.

3. Akçaabat Şehri ve Şehirsel Fonksiyonlar

Fonksiyon kelimesi yerleşmelerle birlikte kullanıldığında sözlük anlamından farklı olarak yerleşmelere önem kazandıran özellikler olarak değerlendirilir.¹⁵ Şehirsel fonksiyonlar ise bir şehir yerleşmesinin ortaya çıkmasını, gelişmesini ve büyümesini sağlayan özelliklerdir.¹⁶ Buna göre bir şehrin genel karakteri fonksiyonlarının özelliklerine bağlıdır.¹⁷ Tümertekin şehirsel fonksiyonları bir şehrin varlığını ve gelişimini mümkün kılan, devamı için gerekli alt yapıyı sağlayan kaynaklar olarak görür.¹⁸

Şehir yerleşmelerinin en belirgin özelliklerinden biri şehirsel fonksiyonlarıdır. Nüfus miktarından çok şehir halkının kültürel ve ekonomik durumu, yaşama ile çalışma düzeyi ve bütün bunların sonucunda etki alanlarının genişliği önemlidir.¹⁹ Yücel de köy-kent ayrımında nüfus sayısı yerine yerleşmelerin farklı fonksiyonlarının ve hayat tarzlarının dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir.²⁰ Aynı şekilde Karaboran bir şehrin belirleyici özelliğinin zamanla oluşan faaliyetler ve bu faaliyetler sonucu ortaya çıkan fonksiyonlarda aranması gerektiğini belirtmektedir.²¹ Doğanay'a göre faal nüfusun yarıdan fazlasının tarım dışı sektörlerde

¹⁵ Bulut, İ., 1998, Şehir Coğrafyası Açısından Sorgun, Atatürk Üniv. Kazım Karabekir Eğt. Fak. Yay. No:96, Erzurum, s.36

¹⁶ Doğanay, H., 1983, Erzurum'un Şehirsel Sorunları ve Başlıca Planlama Sorunları (Basılmamış Doçentlik Tezi) Atatürk Üniv. Fen Ed. Fak. Coğ. Böl., Erzurum, S 39

¹⁷ Karaboran, H.H., 1989, Şehir Coğrafyası ve Şehirsel Fonksiyonlar, Fırat Üniversitesi Dergisi, Cilt1, Sayı1, Elazığ S.371-372.

¹⁸ Tümertekin, E., 1973, Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar, İstanbul Üniv. Yay. No:1840, Coğ. Enst. Yay. No: 72, İstanbul, S. 41.

¹⁹ Göney, S., 1977, Şehir Coğrafyası. İstanbul Üniv. Ed. Fak. Yay. No:2274, Coğ. Enst. Yay:91, Cilt I, İstanbul, s.138.

²⁰ Yücel, T., 1961, Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler, Türk. Coğ. Derg., Sayı:20, Ankara, S.36.

²¹ Karaboran, H.H., 1984, Yerleşme Coğrafyası, Fırat Üniv. Fen. Ed. Fak. Coğrafya Ders Notları, Elazığ, S.12.

çalıştığı yerleşmelerin şehir kabul edilmesi gerekir.²² Bununla birlikte Tümertekin 10000'den az nüfuslu bazı yerleşmelerde faal nüfusun yarıdan fazlasının tarım dışı alanlarda çalışabileceğini belirtmektedir.²³

Şehirler sadece sınırları içerisindeki nüfusa değil, yakın çevresindeki nüfusu da hizmet götürecektir fonksiyonel etki bölgeleri oluştururlar. Bu özellik şehir yerleşmelerini kırsal yerleşmelerinden ayıran temel niteliklerden biridir.²⁴ Çünkü kırsal yerleşmelerin çoğunda sadece tarım fonksiyonu önem taşıdığı halde şehir yerleşmelerinde çeşit ve sayının arttığı görülür. Nitekim birçok şehir yerleşmesinde genel hizmet (yönetim, ticaret,kültür, ulaşım, sağlık ve turizm gibi), tarım ve sanayi fonksiyonlarının önem kazandığı dikkat çeker.

Tablo 2. Akçaabat Şehrinde Çalışan Nüfusun İş Kollarına Göre Dağılımı (2000)

Faaliyet Kolu	Çalışan Kişi Sayısı	% si
Tarım	480	6.5
Hizmetler	5332	71.7
Sanayi	1620	21.8
Toplam	7432	100

Kaynak: D.İ.E. Verilerinden Yararlanılarak Hesaplanmıştır.

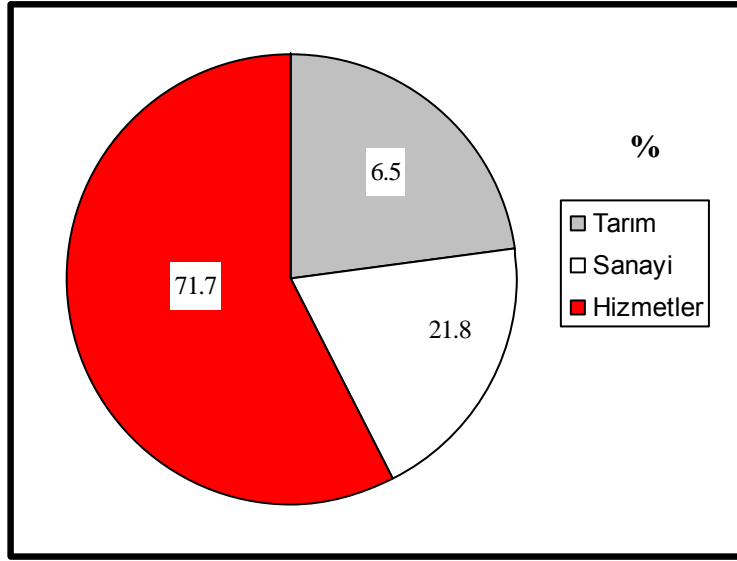
Akçaabat şehrinde 2000 yılı itibarıyla faal nüfus sayısı 7432 kişiydi. Aynı yıl çalışma çağındaki 18145 nüfus dikkate alındığında çalışabilecek nüfusun ancak % 41'inin faal durumda olduğu anlaşılır. Buna göre Akçaabat şehrindeki oran Türkiye genelinden (% 46) daha azdır (2000). Faal nüfusun % 71.7'si hizmetler sektöründe, % 6.5'i tarımda ve % 21.8'i sanayide çalışmaktadır(Tablo2, Şekil3). Şehrin fonksiyonel özelliklerinde 1990-2000 dönemini kapsayan 10 yıllık süre içerisinde önemli değişiklikler olmuştur. Bunların en önemlisi genel hizmet fonksiyonlarında çalışan nüfusun toplam faal nüfus içindeki payının % 50'den % 71.7'ye yükselmesine karşılık tarım fonksiyon alanında çalışan iş gücü % 27'den % 6.5'e gerilemiştir. Sanayi fonksiyonunun iş gücü payı ise % 6.8 artarak % 21.8'e ulaşmıştır. Genel

²² Doğanay, H., 1994, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Kitabevi, Birinci Baskı, Ankara , S.411.

²³ Tümertekin, E., 1973, a.g.e. S. 30-31.

²⁴ Yazıcı,H.,1995, Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme, Bayburt, Türk Coğ. Derg. Sayı:30, İstanbul, S 200

hizmet ve fonksiyonlarındaki artış tarımsal iş gücünün azalmasından kaynaklanmıştır. Ancak bu azalma D.İ.E. verilerinde gösterildiği gibi % 20.5 oranında değildir. Çünkü 2000 yılında genel hizmet sınıfında gösterilen iş gücünün bir kısmı aynı zamanda toprak sahibi olup tarımla uğraşıyordu.

Şekil 3. Akçaabat Şehrinde Çalışan Nüfusun İş Kollarına Göre Dağılımı

Akçaabat şehrindeki faal nüfus sayısı 1990-2000 döneminde önemli bir değişiklik göstermemiştir. Nitekim 1990'da 7446 olan faal nüfus sayısı 2000 yılında 14 kişi azalarak 7432 kişi olmuştur. Oysa aynı dönemde şehir nüfusu % 55 civarında bir artış gösterirken faal nüfusun azalması dikkat çekicidir. Bu durum sahadaki işsizliğin ve dışarıya yapılan göçlerin artışıyla ilgilidir.

3.1.Genel Hizmet Fonksiyonları

Akçaabat şehrinde faal nüfusun % 71.7'ü (5332 kişi) yönetim, ticaret, kültür, ulaşım ve sağlık iş kollarından oluşan genel hizmet fonksiyonlarında çalışmaktadır. Ülkemizdeki birçok şehir gibi Akçaabat şehri de hizmetler fonksiyonunun gelişmesiyle ortaya çıkmıştır.

3.1.a. Yönetim Fonksiyonu

Şehirlere merkezîyet gücü kazandıran kır ve şehir ilişkilerini düzenleyen en önemli fonksiyonlardan biri de yönetimdir. Akçaabat şehri 63

kırsal yerleşmenin bağlı olduğu bir ilçe yönetim merkezi olarak belli bir merkezi güce sahiptir.

Şehir nüfusu 1927 yılından sonra sürekli artarak tarım ağırlıklı ekonomik yapı değişmeye başlamıştır. Bu süreç içerisinde yönetim fonksiyonu güçlenmiştir. Tarım fonksiyonunun ağırlıklı olduğu şehir yerleşmelerinde yönetim fonksiyonunun gelişmesi ve çeşitlenmesiyle şehirleşme süreci hızlanır.²⁵ Türkiye genelinde olduğu gibi Akçaabat'ta da bu olgu ortaya çıkmış ve yönetim fonksiyonu nüfus artışı teşvik eden bir sektör olmuştur. Böylece şehrin etki genişleyerek merkezîyet gücü artmıştır. Ancak bu güç yönetim sınırları içinde bulunan bütün kırsal yerleşmeler üzerinde aynı derecede etkili olmamıştır. Özellikle şehre yakın olan köylerde bu gücün etkisi artarken, uzak köylerde azalmaktadır.

Yönetim fonksiyonunun gelişmesiyle şehirden dışarıya olan göçler azalmış, buna karşılık kırsal kesimden kente olan göçler artmıştır. Ancak göçler çoğunlukla yakın çevredeki kırsal yerleşmelerden kaynaklanmıştır. Örneğin Helvacı, Tütüncüler, Demirci, Darıca, Kavaklı, Salacık gibi yerleşmelerden çok sayıda iş gücü şehirdeki kamu hizmetlerinde çalışırken; Ambarcık, Kirazlık, Çilekli ve Acısu gibi uzak yerleşmelerin kamu hizmetlerindeki iş gücü payı oldukça azdır. Diğer yandan Çınarlık, Gümüşlü, Kaleönü, Ortaköy ve Yeşiltepe gibi Akçaabat'a uzaklıkları 5-10 km arasında değişen köylerden çok sayıda iş gücü kamu hizmetlerinde çalışmak üzere şehre göç etmiştir. Bu durum yerleşmelerin ulaşım şartları ve sosyo-ekonomik yapısına bağlı olarak ortaya çıkmıştır.

Hizmetler sektöründeki en fazla iş gücü yönetim fonksiyonu alanında toplanmıştır. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan 2184 iş gücünün % 59'u eğitim, sağlık ve belediye hizmet alanlarında istihdam edilmektedir (Tablo 3). Bankalar, Telekom, Vergi Dairesi, P.T.T. ve Emniyet Müdürlüğü'ndeki toplam istihdam oranı %14'tür. Yönetim hizmetlerindeki iş gücünün bir kısmı Akçaabat dışından gelip kente yerleşmiştir. Trabzon şehrinde oturanlar her gün sabah Akçaabat'a gelip akşam geri dönerler.

²⁵ Tümertekin, E., 1973, a.g.e. S.79.

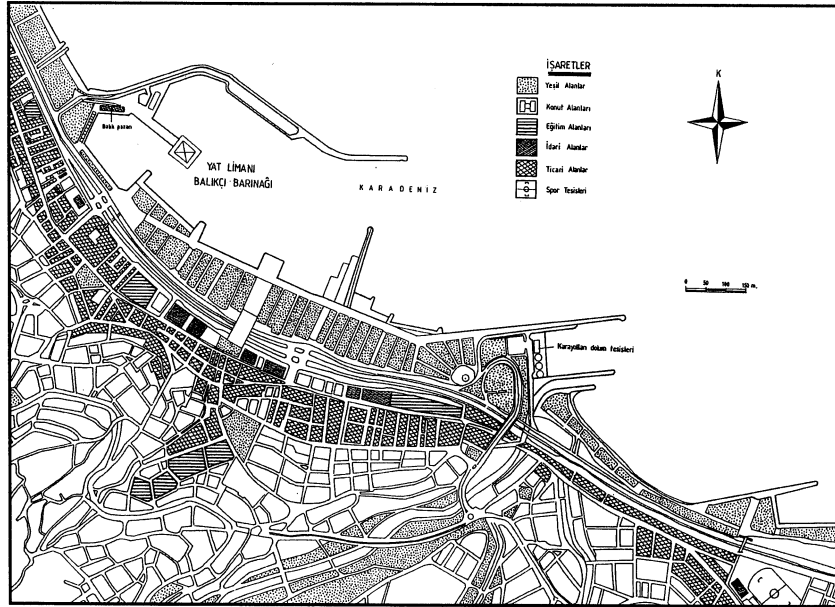
Tablo 3. Akçaabat Şehri'nde Kamu Personelinin Çalıştıkları Kurum ve Kuruluşlara Göre Dağılımı (2000)

Kurum Adı	Çalışan Sayısı	% si	Kurum Adı	% si
Belediye	336	15.3	İlçe Tarım	0.9
P.T.T.	41	1.9	Milli Eğitim	27.3
Telekom	81	3.7	Vergi Dairesi	1.8
Emniyet	50	2.2	Seçim Bürosu	0.09
Adliye	13	0.5	Nüfus	0.3
Bankalar	85	3.8	Tapı Kadastro	1.3
Sağlık	348	15.9	Diğerleri	23.8
Halk Eğitim	14	0.6	Toplam	100

Kaynak: Anket Sonuçları ve İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Sağlanan Veriler.

Akçaabat şehrinde ilçe teşkilatında bulunması gereken zorunlu kamu kurum ve kuruluşları dışında Orman Bölge Şefliği, Türk Telekom, Karayolları 105. Şube Şefliği ve Tekel İşletme Müdürlüğü gibi kuruluşlar da bulunmaktadır. Bunların dışında odalar (Esnaf, Şoför, Ziraat, Ticaret ve Sanayi odaları gibi) ve kooperatifler (Tarım Kredi, Kamyoncular, Esnaf Kefalet ve Su Ürünleri kooperatifleri gibi) ile parti, sendika, dernek ve vakıf temsilcilikleri de yönetim fonksiyonu kapsamında değerlendirilir.

Şehirde yönetim fonksiyonu için ayrılmış belirli bir alan yoktur. Bununla birlikte kamu binalarının çoğu İnönü caddesinde toplanmıştır (Şekil 4). Kaymakamlık, Adliye, İlçe Tarım ve Nüfus müdürlükleri bu cadde üzerindeki hükümet binası içerisinde hizmet verirler. Ayrıca İlçe Milli Eğitim, Emniyet, Jandarma, Tarım Kredi Kooperatifi, Belediye, TEDAŞ, PTT binaları ile içerisinde Tapu Kadastro, Türk Telekom, Şoför ve Ziraat odalarının bulunduğu Pulathane İş Merkezi aynı cadde üzerindedir. Askerlik Şubesi ve Orman Bölge Şefliği Sahil caddesi üzerindedir. Müftülük, İtfaiye Halk Eğitim Müdürlüğü ve Esnaf Odası gibi kurumlar ise şehrin muhtelif kesimlerine dağılmıştır.

Şekil 4. Akçaabat Kenti'nde Arazi Kullanımı ve Fonksiyon Bölgeleri

3.1.b. Ulaşım Fonksiyonu

Akçaabat şehri tarihi dönemlerden beri önemli bir kara ve deniz ulaşım merkezi olmuştur. Trabzon Limanı'ndaki rıhtım yapılmadan önce fırtınalı havalarda yük ve yolcu vapurları Akçaabat Limanı'na sığınmak zorunda kalırlardı.²⁶ Trabzon Rum İmparatorluğu döneminde de Akçaabat önemli bir ticaret limanıydı. Trabzon'u Doğu Anadolu ve Ortadoğu'ya bağlayan E 390 nolu transit karayolu Akçaabat'ın kıyı kesiminden geçerek ülkemizin batı bölgelerine bağlanır. Ayrıca 1990 yılında S.S.C.B.'nin dağılmasıyla açılan Sarp sınır kapısı sayesinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Kafkas ülkeleri Akçaabat'tan geçen Samsun-Sarp karayoluyla Balkanlar ve Avrupa'ya açılmıştır. D.İ.E. verilerine göre 2000 yılında faal nüfusun % 7.4'ü (553 kişi) ulaşım hizmetlerinde istihdam ediyordu. Ancak bu oranın daha fazla olduğu kanaatindeyiz. Nitekim Akçaabat-Trabzon şehirleri arasında 586 ticari minibüsün çalışması bu kanaatimizi doğrular niteliktedir.

²⁶ Gedikoğlu, H., 1996, a.g.e., S. 11

Şehirlerarası yolcu taşımacılığı Trabzon Şehir Terminali'nden kalkan ve sayıları 20'yi bulan otobüs firmalarıyla yapılmaktadır. Şehirde terminal olmadığından otobüs yazıhaneleri Sahil Caddesi boyunca sıralanmıştır. Başta İstanbul, Ankara, İzmir, İzmit, Adapazarı ve Bursa olmak üzere ülkemizin birçok yerine tarifeli otobüs seferleri düzenlenmektedir.

Şehir içi ulaşım belediye otobüsleri, dolmuş minibüsler ve ticari taksilerle sağlanır. Yaylacık-Kavaklı arasında düzenlenen tarifeli otobüs seferlerine ek olarak 30 ticari taksi 24 saat şehir içi ulaşım hizmeti vermektedir. Akçaabat-Trabzon şehirleri arasında çalışan minibüsler aynı zamanda şehir içi yolcu taşımacılığı yaparlar. Örneğin Mersin-Trabzon arasında çalışan minibüsler Mersin, Akçakale, Darıca, Akçaabat ve Söğütlü arasında da yolcu taşırlar. Ayrıca hafta içi her gün şehirden köylere düzenli minibüs seferleri yapılmaktadır. Özellikle Dört Yol, Doğanköy, Akpınar, Şinik, Akçakale ve Adacık gibi belediye örgütlü yerleşmelere çalışan dolmuş sayısı nispeten fazladır. Yaz mevsiminde yayla şenliklerinin başlamasıyla şehirden yaylalara günü birlik dolmuş seferleri düzenlenir.

Trabzon Ticaret Odası verilerine göre Akçaabat'ta 9 şirket yurt içi ve yurt dışı nakliyecilik yapmaktadır. Özellikler 1990 yılından sonra Sarp sınır kapısının açılmasıyla nakliye şirketleri Kafkas Ülkeleri ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne çeşitli tarım ürünleri götürmeye başlamıştır. Trabzon-İran Transit Ticareti 1990 yılından sonra gerilemeye başlamış, günümüzde tamamen bitmiştir. Bu durum Akçaabat'ta nakliyecilik yapan şirketleri olumsuz yönde etkilemiştir.

Deniz ulaşımının Akçaabat şehri açısından önemi eskiye oranla azalmıştır. Nitekim XX. yüzyıl başlarına kadar tarım ürünlerinin büyük bir kısmı deniz yoluyla dışarıya gönderiliyorken, günümüzde bu ürünler karayoluyla taşınmaktadır. Deniz yolu genellikle mermer, kömür ve zift gibi ağır maddelerin taşınmasında kullanılmaktadır.

3.1.c. Ticaret Fonksiyonu

Ticaret fonksiyonu alanında çalışan yaklaşık 1169 kişi hizmetler sektöründeki işgücünün % 31.1'ini oluşturur. Şehrin etki bölgesindeki nüfus

fazlalığı ve konumu nedeniyle ticari faaliyetler gelişmiştir. Akçaabat'ta 2001 yılında 1811 ticari işyeri bulunuyordu. Bu işyerlerinin sadece 6 tanesi toptancıdır. Büyük çoğunluğu perakende ticaret ve genel hizmet işyerlerinden oluşur. Trabzon şehrinin yakın olması nedeniyle şehirde toptancı sayısı çok azdır. Esnafın büyük çoğunluğu Trabzon şehrindeki toptancılardan mal alır.

Perakende ticaret yapan küçük ölçekli işyerleri ticari yapının temelini oluşturur (Tablo 4). Bunlar arasında günlük ihtiyaçlara dönük dükkanlar (bakkal, manav, kasap vb.) ile periyodik ihtiyaçlara cevap veren dükkanlar (ayakkabı, konfeksiyon, manifatura, tuhafiyeye, züccaciye, kırtasiye, eczane vb.) sayısal fazlalık yönünden ön sıralarda yer alırlar. Kısaca perakende ticaret faaliyetlerinde genel olarak günlük ve periyodik ihtiyaçlara yönelik hizmetler hakim durumdadır. Ancak bunun yanında mobilya, inşaat malzemesi, beyaz eşya, demir doğrama gibi uzun vadeli ihtiyaçlara cevap veren iş yerlerinin sayısı da fazladır. Şehirde salı günleri kurulan köy pazarına her türlü sebze-meyve, tereyağı, mısır, yumurta ve peynir gibi ürünler getirilir. Bunların bir kısmı Rize ve Trabzon şehrinden gelen komisyoncular tarafından satın alınır.

Genel hizmet fonksiyonu gören iş yerlerinin sayısı 789 olup, bütün iş yerlerinin % 40.9'unu oluştururlar. Bunların % 31.8'ini çay ocakları ve kahvehaneler, % 15.4'ünü berber ve kuaförler, % 12.8'ini lokantalar, % 9.8'ini köfte-balık salonları ve % 30'unu diğer hizmetler oluşturur. Kahvehane sayısının fazlalığı işsizlik oranının yüksek oluşu ile ilgilidir. Lokantalar, köfte ve balık salonları şehir sakinleri dışında Fatih Eğitim Fakültesi öğrencilerine, şehirlerarası seyahat eden yolculara ve Trabzon şehrinden gelenlere hizmet verirler. Genel hizmetler ve perakende ticaret hizmetleri açısından şehir nispeten geniş sayılabilecek bir alana hitap etmektedir. Bu alanın her noktasına 1.5-2 saat gibi kısa bir sürede erişilme imkânı vardır. Bütün köy yerleşmeleriyle birlikte 1990 yılında ilçe statüsüne kavuşan Düzköy de söz konusu alan dahilindedir

Şehir merkezinde doğu-batı yönünde uzanan İnönü, Orta, İstiklal ve Sahil caddeleri iş yerlerinin en yoğun olduğu alanlardır. Ayrıca kuzey-güney

yönündeki Lise Caddesi de önemli alış-veriş yerleri arasındadır (Şekil 4). Şehirde dükkanlar tek katlı olup belli bir gruplaşma göstermezler. Sayıları yediyi bulan iş merkezlerinin beş tanesi İnönü caddesinde, ikisi İstiklal Caddesi ile Orta Cadde arasındadır. En büyükleri, içerisinde 121 iş yeri ve 100 araçlık otopark bulunan Pulathane iş merkezidir.

Tablo 4. Akçaabat'ta Ticari İşyerlerinin Sayısal Dağılımı (2001)

A- Perakende Ticaret		B- Hizmetler	
Bakkal ve Market	468	Ayakkabı Tamiri	6
Manifatura-Tuhafiye	67	Berberler ve Kuaförler	116
Ayakkabıcı	22	Bisiklet Tamiri	2
Kasap	44	Beyaz Eşya Tamircisi	11
Eczane	17	Kahvehane-Çay Ocağı	239
Pastane	18	Lokantalar	96
Kırtasiye-Kitap	12	Matbaalar	4
Mobilya	59	Köfteciler	54
Camcı	12	Mobilya Tamiri	13
Dondurmacı	3	Radyo T.V. Tamiri	14
Elektrik-Elektronik-İnşaat Mal.	56	Otobüs Yazıhaneleri	8
Elektrikli Ev Aletleri	5	Pide Salonları	20
Kuyumcu	10	Otel ve Pansiyon	10
Manavlar	10	Kafeterya	18
Halı-Kilimci	4	Terzi	80
Oduncu-Kömürcü	31	Fotoğrafçı	10
Züccaciye	19	Yorgancı-Perdeci	26
Oto Yedek Parça	16	Arzuhalci	7
Çilingir	21	Kebapçı	2
Saatçi	14	Halı Saha	4
Saman-Yem Satıcısı	13	Hamam	1
Çiçekçi	5	Emlakçı	7
Beyaz Eşya Satıcısı	10	Asansör Montaj	2
Av Malzemeleri	5	Diğerleri	7
Büfe	59		
Kasetçiler	3	C- Toptan Ticaret	
Zahireci	35	Toptan Gıda	2
Oto Alım-Satımcısı	5	Sebze-Meyve Komisyoncuları	6
Tüp ve Tekel Bayii	14	Toptan Kantariye	3
Balık Satıcısı	12		
Konfeksiyon	23		
Diğerleri	11	Toplam	1871

Kaynak: Akçaabat Esnaf Odası Kayıtları Esas Alınarak Hazırlanmıştır.

3.1.d. Sağlık Fonksiyonu

Akçaabat şehrinde sağlık hizmetleri Devlet Hastanesi, Verem Savaş Dispanseri, iki merkez sağlık ocağı, iki özel poliklinik ve 18 eczane tarafından yürütülmektedir.

Bunların en önemlisi kuşkusuz Akçaabat Devlet Hastanesi'dir. Genel cerrahi, kulak-burun-boğaz, ortopedi, göz, dahiliye, kadın doğum ve çocuk hastalıkları kliniklerinin bulunduğu hastane 50 yatak kapasiteli olup, 1995 yılından beri hizmet vermektedir. Hastanede 2002 yılı itibariyle 7 si uzman 15 hekim, 24 hemşire 26 ebe olmak üzere değişik branşlarda 142 personel çalışıyordu. Akçaabat ilçesi yönetim sınırları içindeki bütün nüfusa hizmet veren hastane sahil yolu ile İnönü caddesi arasında kurulmuştur. Yoldan geçen taşıtların çıkardığı gürültü hastaları sürekli rahatsız etmektedir. Hastane, Trabzon kentindeki büyük hastanelerin (Tıp Fakültesi, S.S.K., Numune, Doğum ve Çocuk, Verem, Göğüs Hastalıkları Hastanesi) etki bölgesinde kaldığından tam teşekküllü bir kurum olamamıştır. Verem Savaş Dispanseri ve 1 Nolu Sağlık Ocağı şehir merkezinin batısında, sahil karayoluna yakın bir konumdadır. Bunlardan Verem Savaş Dispanseri'nde 2002 yılında 2 doktor, 1 sağlık memuru, 3 laboratuvar teknisyeni, 2 hemşire, 1 ebe ve 1 hizmetli bulunuyordu. Aynı yıl 1 Nolu Sağlık Ocağı'nda 5 doktor, 3 sağlık memuru, 5 çevre sağlık teknisyeni, 2 laboratuvar teknisyeni, 6 hemşire, 14 ebe, 2 memur, 1 sağlık memuru, 1 sıtma işçisi, 2 şoför ve 2 hizmetli olmak üzere toplam 43 personel çalışıyordu. Bu sağlık ocağı merkeze bağlı Çolaklı, Yenimahalle, Nefsipulathane, Ortamahalle ve Dürbınar Mahallesi ile Tütüncüler, Ortaköy ve Çınarlık köylerine hizmet götürmekle yükümlüdür.

Hizmet alanı Yaylacık Mahallesi ve Helvacı köyü olan 2 Nolu Sağlık Ocağı şehir merkezinin doğusunda, Akçaabat şehir stadyumunun hemen yanındadır. Burada 2 doktor, 1 sağlık memuru, 2 çevre sağlık teknisyeni, 4 hemşire ve 4 ebe hizmet vermektedir. Eczanelerin çoğu İnönü caddesi üzerinde toplanmıştır.

3.1.e. Kültürel Fonksiyonlar

Şehirler kültürel faaliyetleri ortaya çıkaran yerleşme şekilleridir. Akçaabat şehrindeki kültürel fonksiyonlar içerisinde eğitim kurumlarının önemli bir yeri vardır. Şehirde 14 ilköğretim okulu, 6 lise 2 dershane ve 2 anaokulu bulunmaktadır. Eğitim kurumlarındaki toplam personel sayısı 598'dir (2001 yılı). İlköğretim okullarından Mevlüt Selami Yardım, Ahmet Fazıl Ağanoğlu ve Merkez İlköğretim ikili, diğer okullar normal öğretim yapmaktadır. Yaklaşık 6242 öğrenci ve 175 dersliğin bulunduğu okullarda derslik başına 36 öğrenci düşmektedir.

Liselerin etki alanı ilköğretim okullarına göre daha geniştir. Kırsal kesimdeki üç lise buradaki talebi karşılayamaz. Bu nedenle şehirdeki liseler kırsal kesime de hitap ederler. Özellikle Çok Programlı Lise ve Akçaabat Lisesi'nde okuyan öğrencilerin önemli bir kısmı köylerden gelmektedir. Sağlık hizmetlerinde olduğu gibi eğitim ve kültür hizmetlerinde de Akçaabat şehri Trabzon'un etki alanındadır. Öğrencilerin çoğu Trabzon şehrindeki dershanelere giderler. Akçaabat şehrindeki iki dershaneden biri 1995'te, diğeri 2003'te kurulmuş olup bu dershanelerde toplam 20 personel çalışmaktadır (2003).

Kültürel fonksiyonlar içinde Halk Eğitim Müdürlüğü ve Halk Kütüphanesi'nin önemli bir yeri vardır. Halk Eğitim Müdürlüğü tarafından yürütülen yaygın eğitim faaliyetleri kapsamında 1999-2000 eğitim-öğretim yılında şehirde 17 okuma-yazma ve meslek kursu açılmıştır. Ağırlıklı olarak yöresel el sanatlarının öğretildiği kurslarda 12 öğretmen ve 2 usta öğretici görev yapmaktadır. Halk Kütüphanesi üç personeli ve 19176 kitabıyla yöre halkına kültür hizmeti veren kurumlar arasındadır. Kütüphaneden çoğunlukla ilk ve ortaöğretim öğrencileri yararlanmaktadır. Haftalık 1000 adet basılan Akçaabat Yeni Haber Gazetesi Akçaabat'ın tek yayın organıdır. Gazetenin çalışan personel sayısı 4, Akçaabat'taki abone sayısı 400'dur. Okuyucu kitlesinin bir kısmı yurt dışındaki Akçaabatlılardan oluşur.

Şehrin kültür hayatını destekleyen etkinlikler arasında futbol ve folklorun önemli bir yeri vardır. Kuruluş tarihi cumhuriyetle aynı Akçaabat

Sebat Spor uzun yıllar Türkiye İkinci Futbol Ligi'nde geçirdiği başarılı sezonların ardından 2002-2003 Futbol Sezonu sonunda Türkiye Birinci Süper Ligi'ne yükselerek şehrin tanıtımına önemli katkı sağlamıştır. Akçaabat folklor ekibi ulusal düzeyde birçok defa dereceye girerek ödül kazanmıştır. Ayrıca belediye Kültür Müdürlüğü tarafından düzenlenen tiyatro ve müzik etkinlikleri de önemli kültürel faaliyetler arasındadır.

3.2. Tarım Fonksiyonu

Akçaabat şehrinde tarımsal faaliyetler eskiden beri önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Belediye sınırları dahilindeki toprakların yaklaşık % 28.5'i (331ha.) tarımsal faaliyetlere ayrılmıştır(2000). D.İ.E. verilerine göre 1990 yılında faal nüfusun % 27'si (2025kişi), 2000 yılında ise % 6.5'i (480 kişi) tarımsal faaliyetlerle uğraşıyordu. Ancak 2000 yılındaki azalma yanıltıcıdır. Şayet tarımsal iş gücünün 480 kişi olması durumunda ortalama parsel büyüklüğü 6.9 dekara çıkmaktadır. Oysa şehirdeki topoğrafik yapıya bağlı olarak ortaya çıkan arazi darlığı ve hızlı konutlaşma dikkate alındığında söz konusu rakamın çok yüksek olduğu anlaşılır. Nitekim Tekel İşletme Müdürlüğü'nün 2000 yılı faaliyet raporunda şehirdeki tütün üretici sayısı 984 olarak gösterilmiştir. Sahadaki gözlemlerimiz sırasında her mahallede çok katlı konutlar arasında 1.5-2 dönümlük tarım alanlarına sıkça rastlamış olmamız tarımsal iş gücünün daha yüksek olduğunu göstermektedir. Kıyı kesimine yakın sahalarda hızlı konutlaşma nedeniyle tarım alanları küçük parsellere dönüşerek daralmakta, güneyde konutlaşmanın azalmasına bağlı olarak genişlemektedir. Bu yüzden Yaylacık, Sarıtaş,Çolaklı ve Kayalar gibi 1970'li yıllardan sonra yerleşmeye açılan mahallelerde tarım arazileri daha yoğundur.

Tarım alanlarının % 78'inde mısır, tütün ve patates; %16'sında fındık yetiştirilmektedir²⁷ Bir yıl içinde ikinci ürün yetiştiriciliği önemli bir tarımsal faaliyettir. Sebzeler genelde tütün hasadından sonra ikinci ürün olarak yetiştirildiğinden ekim alanları miktarı her yıl değişmektedir. Meyvecilik zeytin dışında özel bir tarım arazisi ayrılmaksızın diğer tarımsal ürünlerle birlikte yapılmaktadır.

²⁷ Akçaabat İlçe Tarım Müdürlüğü İstatistikleri

Akçaabat ilçesindeki büyükbaş hayvan varlığının % 5.5'i (1527 baş) belediye sınırları dahilinde beslenmektedir. Şehirdeki hayvan sayısının % 22'si (340 baş) tarım alanlarının geniş yer kapladığı Yaylacık mahallesinde bulunmaktadır. Tarla ve bahçe işleriyle uğraşan ailelerin çoğu ihtiyaçları ölçüsünde hayvan beslemekte ve şehir yaşamının gereği olarak hayvan sayısı her geçen yıl azalmaktadır.

3.3. Sanayi Fonksiyonu

Akçaabat'ta 2000 yılında faal nüfusun % 12.4 kadarı (922 kişi) imalat sanayinde çalışıyordu. Sanayi faaliyetleri çoğunlukla atölye tipi işyerlerinden oluşur. Sayıları 404'ü bulan işyerleri arasında oto tamir, marangoz, torna-tesviye, mermer, demir-alüminyum, plastik doğrama ve mobilya imalathaneleri önem taşır (Tablo 5). Nispeten büyük sayılabilecek sanayi tesislerinin başlıcaları süt (3), un (2) ve mutfak eşyası (1) fabrikaları ile Yaprak Tütün İşleme Tesisleri'dir.

Akçaabat şehri geniş bir sahayı etki alanı içinde bulundurduğundan burada çok sayıda oto tamirhanesi faaliyet göstermektedir. Çarşıbaşı, Vakıfkebir, Tonya ve Beşikdüzü ilçelerinden bir çok araç tamir ve bakım için Akçaabat'a gelir. Şehirdeki oto tamirhanelerinin büyük bir kısmı uygun boş arazilerin bulunması ve sahil yoluna yakınlık nedeniyle Yaylacık mahallesinin doğusunda ve Düzköy yolu üzerinde toplanmıştır.

Tablo 5. Akçaabat'taki Küçük İmalathaneler ve Tamir-Bakım Atölyeleri (2001)

Atölyeler	Sayısı	% si	Atölyeler	Sayısı	% si
Demir Doğrama	21	5.2	Plastik imalatı	3	0.7
Motor tamir	27	6.7	Oto bakım servisi	4	1
Oto makas	7	1.7	Sıcak demir	14	3.4
Oto boya	47	11.6	Torna-Tesfiye	6	1.5
Oto elektrik	18	4.5	Mermerci	9	2.2
Oto tamir	27	6.7	Mobilya tamir	2	0.4
Oto kaporta	17	4.2	Mobilya imalat	59	14.6
Oto döşeme	16	3.9	Marangoz	83	20.5
Oto balata	5	1.2	Peynir imalatı	4	1
Oto fren	6	1.5	Alüminyum Doğrama	5	1.2
Hazır doğrama	3	0.7	Briketçi	17	4.2
İş makineleri tamirhanesi	3	0.7	Toplam	404	100

Kaynak: Akçaabat Küçük Sanayi Sitesi, Esnaf ve Sanatkarlar Odası Verileri

Akçaabat'taki sanayi tesisleri arasında Elif ve Kolotoğlu un fabrikalarının ayrı bir yeri vardır. Elif Un Fabrikası 1972 yılında Yaylacık mahallesinde sahil karayolu ile deniz arasında 5700 m² lik bir arazi üzerine kurulmuştur. Fabrikada 2001 yılı verilerine göre 30'u daimi statüde olmak üzere toplam 45 personel çalışmaktadır. İşlenen hammaddenin tamamı Amasya, Kırıkkale, Tokat, Konya ve Bayburt illerinden getirilir. Tesiste yılda ortalama 11-12 bin ton un üretilmekte ve yakın çevredeki illerde pazarlanmaktadır. Kolotoğlu Un Fabrikası (yeni adı Akçaabat Un) 1975 yılında Darıca'nın kıyı kesiminde yaklaşık 4000 m²'lik alan üzerine inşa edilmiştir. Fabrikanın hammadde aldığı ve pazarlama yaptığı sahalar Elif Un Fabrikası'yla aynıdır. Yıllık 10 bin ton un üretilen tesiste 25 personel istihdam etmektedir(2001).

Akçaabat'taki süt fabrikalarının tamamı kırsal kesimde faaliyet göstermektedir. Bayram Süt Fabrikası hariç diğerleri tesis sahipleri veya yakınları tarafından işletilir. Yöredeki süt fabrikalarının en büyüğü olan Bayram Süt, Düzköy yolunun üçüncü km' sinde kurulmuş olup çalışan personel sayısı 19'dur. Yıllık yaklaşık 3650 ton süt işlemekte, üretilen peynir, yoğurt ve ayran başta Akçaabat ve Trabzon şehirleri olmak üzere ülkemizin birçok yerinde pazarlanmaktadır.

Düzköy yolu üzerindeki diğer bir işletme Yaprak Tütün İşleme Tesisleri'dir. Tesiste 200 kişi çalışmakta ve yöreden alınan tütünler 30'ar kg'lık denkle halinde hazırlanarak sigara fabrikalarına gönderilmektedir .

İnşaat faaliyetleri coğrafi araştırmalarda çoğunlukla sanayi fonksiyonu ile birlikte değerlendirilir.²⁸ D.İ.E. verilerine göre 2000 yılında Akçaabat'taki faal nüfusun % 9.4'ü (698 kişi) inşaat sektöründe istihdam etmekteydi. Kuşkusuz hızlı bir konutlaşmanın yaşandığı sahada bu rakam daha fazladır. Şehirden dışarıya giden mevsimlik işçilerin çoğu inşaat işleriyle uğraşır. Bunların bir kısmı gittikleri yere yerleşerek geri dönmezler.

²⁸ Tolun-Denker, B., 1970, Balıkesir Ovasında Yerleşme ve İktisadi Faaliyetler. İstanbul Üniv. Ed. Fak. Yay. No:1530, Coğ. Enst. Yay. No:59, İstanbul, s.197.

Sonuç ve Öneriler

Akçaabat hizmet fonksiyonlarının gelişmesiyle ortaya çıkmış bir şehir yerleşmesidir. Arazi darlığı, geçmişteki plansız imar ve mevcut imar planındaki eksiklikler nedeniyle çarpık bir şehirleşme vardır. Konutlar birbirine yakın veya bitişik nizamda inşa edilmiş, sokaklar dar tutulmuş ve konutların güneş alması engellenmiştir. Her türlü resmi kurum ve kuruluşlar ile mezarlıklar şehir içine yerleştirilerek sokaklar iyice daraltılmış; çocuk bahçesi, ulaşım, otopark, yeşil alan ve dinlenme parkları için yeterince alan ayrılmamıştır. Ulaşımında yaşanan sorunların çözümü için bazı sokaklarda başlatılan tek yön uygulaması yeterli olmamıştır. Oysa doğal şartlar gereği şehir doğu-batı yönünde geniş bir büyüme potansiyeline sahiptir. Özellikle batıdaki Salacık ve Darıca'nın kıyı kesimi şehirleşme için uygun doğal şartlara sahiptir. Burada kurulacak yeni yerleşim alanları ile şehrin batıya doğru büyümesi sağlanacaktır. Böylece şehir merkezindeki yoğunluk azalacak ve trafikte önemli bir rahatlama olacaktır.

Ülke genelinde olduğu gibi Akçaabat'ta da köyden kente göç başta konut yetersizliği ve işsizlik olmak üzere beraberinde birçok sorun getirmiştir. Özellikle Akçaabat gibi yerleşim alanları sınırlı bir şehirde göçler nedeniyle arsa fiyatları aşırı yükselerek konut maliyetleri artmıştır. Sorunun çözümü için kırsal kesimden şehre yapılan göçler önlenmelidir.

Uzun yıllar kaza merkezi olması, konumu ve 63 köy yerleşmesi (14'ü belediye yönetim örgütüne sahip) ile birlikte Düzköy ilçesini de etki altında bulandıran geniş hizmet bölgesi Akçaabat şehrinde genel hizmet fonksiyonlarının gelişmesini sağlayan başlıca faktörler olmuştur. Hizmet kesiminde çalışan iş gücü sayısında 1990-2000 devresinde belirgin bir artış meydana gelmiştir. Nitekim 1990 yılında bu alanda istihdam edilen işgücü sayısı 3713 iken, 2000 yılında bu sayı % 44 artarak 5332'ye çıkmıştır. Aynı devrede tarımda çalışan işgücü % 322 azalarak 2025 kişiden 480 kişiye düşmüştür. Her ne kadar D.İ.E.'nin 2000 yılındaki tarımsal işgücü rakamları gerçek değerinin altında olsa da yeni yerleşim alanlarının hızla

büyümesiyle tarım toprakları azalmış ve tarım fonksiyonu eski önemini kaybetmiştir. Hizmet sektörü artan nüfusa yeterli istihdam olanağı yaratamayınca geçim sıkıntısına düşen yöre halkı çareyi göçe yönelmekte bulmuştur.

Sanayi gelişmemiş olup mevcut sanayi tesisleri ekonomik sıkıntılar nedeniyle iflasın eşiğine gelmiştir. Esasen işletmeye uygun potansiyel kaynakların tespit edilip projelendirilmesi durumunda başta gıda sektörü olmak üzere çeşitli alanlarda güçlü sanayi yatırımlarının yapılması mümkündür. Ancak bu konuda devlet desteği ve Akçaabatlı sermaye sahibi zengin işadamlarının katkısı gerekir.

KAYNAKLAR

- BIJİŞKYAN, P.M. 1969, Karadeniz kıyıları Tarih ve Coğrafyası, 1817-1819. Çev. Hrand D. Andreasyon, İstanbul Üniv. Ed. Fak. Basımevi, İstanbul
- BULUT, İ., 1998, Şehir Coğrafyası Açısından Sorgun, Atatürk Üniv. Kazım Karabekir Eğt. Fak. Yay. No:96, Erzurum
- CLAVİJO, R. G., 1975, Timur Devrinde Semerkand'a Seyehat. Çev. Ömer Rıza Doğrul, Nakışlar Yayınevi No: 5, İstanbul
- DOĞANAY, H., 1994, , Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Kitabevi, Birinci Baskı, Ankara
- GEDİKOĞLU, H., 1996, Akçaabat, Akçaabat Belediye Kültür Yay. No:1, Trabzon
- GÖNEY, S., 1977, Şehir Coğrafyası. İstanbul Üniv. Ed. Fak. Yay. No:2274, Coğ. Enst. Yay:91, Cilt I, İstanbul
- GÜNER, İ., 1997, Iğdır'ın Kentsel Fonksiyonları ve Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri, Tütök Coğrafya Dergisi, Sayı:32. İstanbul.
- HACIFETTAHOĞLU, İ., 2001, Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi, Trabzon Belediyesi Kültür Yay. No: 91, Tarih ve Biyografi Serisi No:3, Ankara, s.20

- KARABORAN, H.H., 1984, Yerleşme Coğrafyası, Fırat Üniv. Fen. Ed. Fak. Coğrafya Ders Notları, Elazığ
- KARABORAN, H.H.,1989,Şehir Coğrafyası ve Şehirsel Fonksiyonlar, Fırat Üniversite Dergisi, Cilt1, Sayı1, Elazığ
- LERMİOĞLU, M., 1949, Akçaabat Tarihi ve I. Genel Savaş-Hicret Hatıraları, Kardeşler Basımevi, İstanbul
- TOLUN-DENKER, B., 1976, Şehir içi Arazi Kullanılışı, İstanbul Üniv. Coğ. Enst. No:83, İstanbul, S.13.
- TÜMERTEKİN, E., 1973,Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar, İstanbul Üniv. Yay. No:1840, Coğ. Enst.Yay. No: 72, İstanbul
- USTA,V.,1999, Anabasis’ten Atatürk’e Seyahatnamelerde Trabzon, Serander Yayınları Trabzon Araştırmaları Dizisi:1, Trabzon
- YAZICI,H.,1995, Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme, Bayburt, Türk Coğ. Derg. Sayı:30, İstanbul
- YÜCEL, T., 1961, Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler, Türk. Coğ. Derg., Sayı:20, Ankara
- D.İ.E., 2001, İstatistiklerle Türkiye, T.C. Başbakanlık D.İ.E. yay. No:2620, Ankara
- D.İ.E., 2000, Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, T.C. Başbakanlık D.İ.E. Yay., Ankara